

УДК 821.161.2(32).09:81'25
ORCID iD 0000-0002-6872-641X

Микола Луцюк

ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКА «ПІСНЯ АРФІСТА»: ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ І КОМЕНТУВАННЯ

Переклад здійснено за факсиміле, наведеним у виданні: Lichtheim M. The Song of the Harpers // Journal of the Near Eastern Studies. — 1945. — Vol. 4–3. — P. 178–212, і за транслітерацією, наведеною у виданні: Чобанов Й. Песните на Арфіста в контекста на египетската литературна традиция (II хил. до Р. Хр. — средата на I хил. до Р. Хр.). — Софія, 2013.

Переклад всесвітньо відомого давньоєгипетського тексту «Пісня арфіста» хоча і є абсолютно автентичним відносно оригіналу, не віддає данину буквалізму. Акценти робилися перш за все на художність, на ту естетику літературної творчості, яка панувала в давньоєгипетській літературі доби Нового царства. У передмові до перекладу (яка є своєрідним коментарем до тексту) дається широкий літературний контекст твору (давньосхідне культурне оточення, перш за все шумерсько-аккадське і давньоєврейське), розкривається його значення для подальшого розвитку світового літературного процесу.

Ключові слова: давньоєгипетська література, філософська лірика, заупокійна література.

Давньоєгипетська «Пісня арфіста» дійшла до нас у різних версіях [21]. Найбільш відома з них — з гробниці Ініотефа (Неферхотепа), яка, в свою чергу, збереглася у двох списках. Перший — так званий папірус «Харріс 500» з Британського музею, названий на честь свого першого власника А. Харріса, і другий, що зберігається в Лейдені і походить зі стіни гробниці в Саккарі [1]. Неферхотеп був жерцем часів Нового царства, якому і приписують авторство твору. Текст існує в багатьох перекладах мовами світу і має досить широкий спектр інтерпретацій [10–12; 18–20; 23–34].

«Пісня арфіста» презентує світогляд тієї течії релігійно-філософської думки, яка була прямо протилежною панівній ідеології безсмертя субстанцій ка і ба, котру демонструє культ Осіріса і пов'язане з ним вчення про потойбічний світ [7]. Твір просякнутий неприхованим скепсисом щодо вірувань у загробне майбутнє людини. «Пісня» була надзвичайно популярною серед аристократії

і виконувалася під час бенкетів у багатих господах. Геродот у Книзі II своїх «Історій» (розділ 78) писав: «У заможних єгиптян під час їхніх зустрічей, коли вони закінчують обідати, хтось приносить дерев'яне зображення померлого у вирізьбленій та розмальованій труні, таке, що воно зовсім схоже на покійника, завбільшки приблизно в один чи два лікті, і він показує це зображення кожному з співтрапезників і каже: “Дивись на нього, а потім пий і розважайся, бо таким ти будеш, коли помреш”. Отак вони роблять на своїх учтах» [3, 100–101]. Тобто текст втілює якщо і не деструктивну модель ставлення до смерті, то однозначно примирливу, коли подія смерті призводить до екзистенційного провідчуття суб'єктом абсурду, однак образ смерті служить для чіткої кристалізації певних вітальних цінностей, і виявляється врешті, що цінність життя — власне саме життя, яке постає значимим перед лицем смерті. Смерть хоча й виносить за рамки існування як такого (власне, стає його

протилежністю), але вона продукує нові життєві смисли, життя стає значимим тільки перед лицем смерті [13]. В «Пісні арфіста» смерть десакралізується на подобу іншого художнього твору тієї доби — філософського діалогу «Розмова зневіреного зі своїм ба» [9]. Ці два тексти об'єднує спільна ідея тлінності земних поховань і скептичне ставлення до поховального ритуалу взагалі, заклик до насолоди земним життям. У «Розмові зневіреного» простежується певний дуалізм відношення душі до світу: з одного боку, цей світ є місцем для насолоди, з іншого — життя не варте того, щоб його цінувати.

Давньоєгипетська міфологія і релігія є найбільш консервативними серед усіх давньосхідних цивілізацій — тисячоліття освячували традицію поглядів на смерть і потойбічне існування. Такої абсолютизації заупокійного культу не було в жодній з тогочасних (та й у більш пізніх) систем вірувань. Давній єгиптянин часів фараонів розпочинав будівництво гробниці ще в юності, тоді ж замовлялася у писаря і «Книга мертвих» як запорука успішного переходу у вічність, адже життя дається людині на короткий відтинок часу, тоді як загробне життя — вічне. Тому поява подібних мотивів виглядає дещо дивно, якщо не абсурдно на соціокультурному фоні Давнього Єгипту. Треба, однак, зазначити, що єгиптяни були не першими серед давніх народів, хто піддав сумніву віру у загробний світ. У найбільш знаменитому творі шумерсько-аккадської літератури — «Епосі про Гільгамеша» вперше у світовій літературі був виказаний сумнів про життя після смерті, сформульована теза про відсутність мети у земному житті, а відтак і про його марноту взагалі. Смерть виступає як завершальна стадія у ланцюгу життєвих втрат [14], а відхід у потойбіччя іншої (найчастіше близької) людини виступає в «Епосі» каталізатором думок про власну конечність. Мотив несправедливості земного життя, закинутість людини богами продовжують також вавилонські тексти-теодицеї [8]. Провідчуття абсурду смерті, яка знівельовує життя, робить ілюзорним його сенс, несе в собі зародок екзистенційного прозріння, яке пізніше у всій повноті трансцендентальності буде втілено починаючи з концепції долі-смерті у Гомера, Танатоса Платона і колеса сансари Будди до сучасних теорій екзистенціалізму і постмодернізму [17; 22].

Подібний світогляд відбитий і у «Пісні арфіста», де автор декларує те, що місця поховання людей час стирає з лику землі, від смерті не рятують навіть піраміди, а тому потрібно радіти кожній миті життя, бо нічого не можна забрати із собою. Такий світогляд можна з упевненістю охарактеризувати хоча й не цілком як атеїстичний (боги трактувалися як байдужі до людської долі істоти), але до певної міри як матеріалістичний. І пов'язують його формування з глибокою

суспільною кризою, яка охопила давньоєгипетське суспільство в епоху Середнього царства.

Дещо пізніше деякі біблійні тексти порушують цю ж саму тему тлінності земного існування перед лицем вічного Бога, безумовно, під певним впливом єгипетської і шумерсько-аккадської літератури (з Біблії відомо, що практично чотири століття євреї перебували в Єгипті і майже шістдесят років у вавилонському полоні) і стануть помітними явні «єгиптизми» у Книзі Екклесіаста [4]. ТаНаХ у віруваннях щодо потойбічного життя душі набагато ближчий за своїми поглядами до давньоєгипетських і шумерських вірувань, аніж до християнської частини Біблії — Нового Завіту, на базі якого християнство розробило концепцію потойбічної відплати у вигляді раю для праведників і пекла для грішників, яка скоріше укорінена в авестійському дуалізмі, котрий через культ Мітри був сприйнятий римлянами у часи остаточної кризи античного язичництва. Навіть більше того, якщо у єгиптян все ж таки ми зустрічаємо певні уявлення про потойбічну долю душі (поля Іалу як місце для праведників і чудовисько, яке остаточно пожирає душі грішників), то в ТаНаХу ми не знаходимо жодних подібних свідчень. А це дає змогу деяким дослідникам стверджувати, що давні євреї взагалі не визнавали ні потойбічного життя, ні посмертної відплати [2; 16].

Натомість в Книзі Проповідника (Екклесіаста) ми знаходимо разючі за сенсом аналогії до «Пісні арфіста»: «Іж отже хліб весело, пий вино щасливим серцем, бо Бог благословив уже твоє діло. Хай завжди буде на тобі одежа світла, і олія хай не сходить з голови твоєї. Живи собі весело з жінкою, що її любиш, усі дні життя марноти твоєї, яку Господь дав тобі під сонцем, бо всі дні марноти твоєї — це твоя частка в житті й у твоїй праці, якою трудишся під сонцем. Усе, що потрапить тобі під руку, роби, поки живеш, бо у Шеолі, куди простуєш, нема ні роботи, ні мізкування, ні знання, ні мудрості» (Проповідник 9, 7–10) [5]. Подібні інтонації пронизують і знамениту Книгу Іова — найбільш давній з текстів ТаНаХу, написаний ще у домойсеєві часи. Текст не допускає того, що праведник може бути обдарованим після смерті, навпаки, текст наголошує, що багатостраждальний Іов за свою віру винагороджується на землі, йому повертається родина, подвоєне майно, і врешті «вмер Іов старим, нажившись на світі» (Іов 42, 17) [6]. Для давнього юдея після гріхопадіння Бог присутній лише в історії народу, в матеріальному житті людини, в її тілесному існуванні, про що наголошує Давид в одному з псалмів:

«Бо ж хто по смерті тебе згадає,
в Шеолі хто тебе возхвалить?» (Псалми 6, 6) [15].

Примиренням з такою незворотною і безперспективною смертю стає для юдея соціально-історичне безсмертя [13], яке, як і Яхве, проявляє себе в ситуації лінійного часу, де головним

об'єднавчим чинником є історична пам'ять, фіксація у якій імені особистості завдяки її славним діянням — найвища винагорода. Грецька філософія доведе ситуацію до морального імперативу, проголосивши людину мірою всіх речей, знівелювавши Бога до рівня людини, єдиною різницею між якими і є фізичне, але не історичне безсмертя. І тільки християнська концепція посмертної винагороди проголосить для праведників вічне життя з Богом і в Бозі, не закресливши, однак, воскресіння тіла в есхатологічній перспективі.

Шеол у давніх євреїв — місце перебування мертвих (слово перекладається як «яма», «підземелля»), потойбіччя, царство померлих (Буття 37, 35; 34, 31). У міфології раннього юдаїзму мала місце персоніфікація цього поняття — шеол уявлявся як хтонічне чудовисько на кшталт аккадської Тіамат чи Ерешкігаль. Ненажерливий шеол проковтує померлих людей (Приповідки 27, 20; Іов 24, 19). Пізніше поширюються уявлення про те, що шеол є місцем виключно для грішників, які терплять там мучіння (Пс. 18, 6; 107, 10; Іов 10, 21–22).

Чи ж так все однозначно у цьому закликіві до насолоди життям, яке саме по собі сповнене страждань і випробувань для людини? Чи не є пісня магічним засобом, яким намагаються лікувати людську тілесність, що перебуває у стані екзистенційної кризи, страху перед незвіданим? Магія поетичного слова допомагає перебороти цей страх, замінюючи його хоч і болем, але не зневірою, переносючи акцент на безсмертя нашого існування в Слові, що і є початком філософської ліричної традиції в літературі, де головні проблеми людського життя осмислюються не стільки з позиції, що людина помре, скільки, чому вона жила і що залишить по собі. Саме єгипетська поетична традиція, яка піддає сумніву віковічні релігійні догми, намагається долати страх перед життям, оцінити земне існування як відтинок на шляху вічності. Безумовно, це не еретичний, а тим більше не атеїстичний текст, інакше його наряд чи вкладали б до поховань давніх єгиптян. Антропоцентризм тексту свідчить про те, що самі лише формальні процедури у підготовці єгиптянина до переходу у потойбіччя не повинні затуляти собою і замінити справжнього призначення людини — радості життя, творчості на подобу богам. Демонстративна аскеза — це навряд чи те, чого боги очікують від людини. Текст намагається збалансувати значення двох світів — земного і потойбічного — у житті людини. Врешті, якщо людина житиме на полях Іалу в радості і в насолоді, то звідки вона знатиме, що таке радість і насолода, якщо вона не відчувала цього у житті земному хоча б у певні його моменти.

ПІСНЯ АРФІСТА

*В домі Антефа, в гробниці владико
Пісня Арфіста лунає для нас:*

*Благословен ти, предобрий владико,
Славний кінець увінчав твою долю.
За поколінням іде покоління,
Лине від пращурів до сьогодення.
Славні в минулому всі богорівні¹
Он спочивають в своїх пірамідах.
Так і жерці, і шановані люди
Всі у гробницях знайшли свій притулок.
Славні домівки² вони будували —
І не лишилося стін, навіть місця.
Ось подивися, що сталося з ними.
Слухав я проповіді Імхотепа³
Й мудрості повні слова Джедефхора⁴,
Ті, що шановані людом донині.
Де ж їх гробниці, що сталося з ними?
Стіни попадали, щезли назавжди,
І не лишилося жодного сліду.
Нібито і не було їх ніколи.
Ще ж бо ніхто відтіля не вертався,
Щоб розказати, що сталося з ними,
Щоб сповістити, чого їм потрібно.
Наші серця вже ніхто не потішить,
Поки самі не дістанемось місця
Де вони в вічності перебувають.
Ну а допоки потіш своє серце,
Серце твоє хай не згадує смерті.
Про лаштування до слави⁵ забуде.
Йди за бажаннями власного серця,
Слухай його аж допоки живеш ти.
Ти намасти свою голову мирром,
Ти у тонкі одягнися полотна.
Вилий на себе пахучу олію,
Що для богів приготувана в жертву.
Статок примножуй. Забудь про сум'яття.
Не дозволяй, щоб знеслилось серце.
Йди за бажаннями, справи влаштовуй,
Слідуй сміливо за покликом серця.
Прийде й до тебе день смутку й ридання.
Стомлене серце ридань не почує.
Плач не вернув до життя ще нікого.
Радуйся дню і святкуй, веселися,
І не знущайся із себе дочасно.
Скарб свій ніхто ще не взяв із собою.
Й не повернувся ніхто ще на землю.*

¹ Тобто фараони.

² Тобто гробниці.

³ Імхотеп — радник фараона Джокера, засновника III династії (2630–2611 до н.е.), який відзначався універсалізмом (архітектор, інженер, лікар), автор першого повчання в історії єгипетської літератури (не збереглося), в більш пізні епохи обожнений і шановувався як бог-цілитель.

⁴ Джедефхор (інколи Хардедеф, що є невірним прочитанням) — син Хуфу (Хеопса). До нас дійшов фрагмент його повчання, яке вважалося ознакою вищої мудрості. Однак найбільше він відомий за казками папірусу Весткар і за 64 розділом «Книги мертвих», де вказується, що саме він знайшов цей розділ.

⁵ До посмертного прославлення.

ДЖЕРЕЛА

1. Акимов В.В. Библийская Книга Екклезиаста и литературные памятники Древнего Египта / В.В. Акимов. — Минск : Ковчег, 2012. — 454 с.
2. Амусин И.Д. Иудаистическая мифология / И.Д. Амусин // Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. Т. 1. — М. : Советская энциклопедия, 1991. — С. 589.
3. Геродот. Истории в девяти книгах / Геродот ; пер. А. Білецького. — К. : Наукова думка, 1993. — 576 с.
4. Кацнельсон И.С. Художественная литература / И.С. Кацнельсон // Культура Древнего Египта. — М. : Наука, 1976. — С. 325.
5. Книга Проповідника / пер. за ред. І. Хоменка // Святе Письмо Старого та Нового Завіту. — Рим : Verbo Divino, 1990. — С. 731–739.
6. Книга Іова / пер. за ред. І. Хоменка // Святе Письмо Старого та Нового Завіту. — Рим : Verbo Divino, 1990. — С. 586–617.
7. Коростовцев М.А. Литература Древнего Египта / М.А. Коростовцев // История всемирной литературы : в 8 т. Т. 1. — М. : Наука, 1983. — С. 68.
8. Луцюк М.В. Вавилонська поема «Про безневинного страждальця» (фрагмент): художній переклад на українську [Електронний ресурс] / М.В. Луцюк // Синопис: текст, контекст, медіа. — 2014. — № 3 (7). — Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/99/87#>
9. Луцюк М.В. Давньоєгипетська поема «Бесіда Зневіреного зі своїм ба»: художній переклад на українську [Електронний ресурс] / М.В. Луцюк // Синопис: текст, контекст, медіа. — 2017. — № 1 (17). — Режим доступу : <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/234/220>
10. Матье М.Э. Из истории свободомыслия в Древнем Египте // Вопросы истории религии и атеизма / М.Э. Матье // Сборник статей. — М. : Изд-во АН СССР, 1955. — С. 380–383.
11. Песня арфиста / пер. А.А. Ахматовой // Поэзия и проза древнего Востока. Библиотека всемирной литературы. Т. 1. — М., 1973. — С. 100–101.
12. Песнь арфиста / пер. И.С. Кацнельсона и Ф.Л. Мендельсона // Фараон Хуфу и чародеи. Сказки, повести, поучения Древнего Египта. — М., 1958. — С. 222–224.
13. Польский А.А. Постскрипумы смерти: от мифологии к мифологеме / А.А. Польский. — Ставрополь : СКСИ, 2008. — 96 с.
14. Про того, хто бачив усе... (Епос про Гільгамеша) // На ріках вавилонських: 3 найдавнішої літератури Шумеру, Вавилону, Палестини / упоряд. М.Н. Москаленко. — К. : Дніпро, 1991. — С. 98–152.
15. Псалми Давидові / пер. за ред. І. Хоменка // Святе Письмо Старого та Нового Завіту. — Рим : Verbo Divino, 1990. — С. 617–705.
16. Рижский М.И. Книга Иова: Из истории библейского текста. — Новосибирск : Наука, 1991. — С. 173.
17. Соколов Б.Г. Соучастник пира. Комментарий (com-mort-arium) «Пира» Платона / Б.Г. Соколов // Фигуры Танатоса: Искусство умирания: сб. статей / под ред. А.В. Демичева, М.С. Уварова. — СПб. : Издательство С.-Петербургского ун-та, 1998. — С. 135.
18. Тураев Б.А. История Древнего Востока / Б.А. Тураев. — М.–Л., 1936. — С. 232.
19. Францов Г.П. У истоков религии и свободомыслия / Г.П. Францов // Научный атеизм. — М. : Наука, 1972. — С. 446.
20. Чистяков Г. Песня арфиста [Электронный ресурс] / Г. Чистяков // В поисках Вечного Града. — Режим доступа : <https://religion.wikireading.ru/102841>
21. Чобанов Й. Песните на Арфиста в контекста на египетската литературна традиция (II хил. до Р. Хр. — средата на I хил. до Р. Хр.) / Й. Чобанов. — София, 2013.
22. Buddhist Scriptures. Selected and translation by Edward Conze. — London : Penguin books, 1959.
23. Budge, E.A.W. The Literature of the Ancient Egyptians / E.A. Wallis Budge. — London, 1914. — P. 242–243.
24. Death and Mutability: The 'Harpist's Song' // Parkinson, R.B. Voices from Ancient Egypt. An Anthology of Middle Kingdom Writings / R.B. Parkinson. — London, 1991. — P. 145–146.
25. Erman, A. The Literature of the Ancient Egyptians. Trans. by A.M. Blackman / A. Erman. — London : Methuen & Co., 1927. — P. 133–134.
26. Festal Dirge of King Antef // Notes for the Nile together with a Metrical Rendering of Ancient Egypt. By Hardwick D. Rawnsley. — New York — London, 1892. — P. 188–196.
27. First Poem of Pessimism // The Sacred Books and Early Literature of the East. Volume II: Egypt. — New York — London, 1917. — P. 87–88.
28. From the Tomb of King Intef, The Harper's Song for Inherkhawy // Ancient Egyptian Literature: An Anthology. Translated by John L. Foster. — University of Texas Press, 2001. — P. 179–182.
29. Lichtheim M. The Song of the Harpers / Journal of the Near Eastern Studies. — 1945. — Vol. 4. - 3. — P. 178–212.

30. Song from the Tomb of King Intef // Lichtheim, M. Ancient Egyptian Literature. Vol. 1: The Old and Middle Kingdoms. — Berkeley, 1973. — P. 194–197.
31. Song from the Tomb of King Intef / Lichtheim M. // The Context of Scripture. Vol. I. Canonical Compositions from the Biblical World. Editor William W. Hallo. — Leiden-Boston: Brill, 2003. — P. 48–49.
32. Song of the Harper // Literature of Ancient Egypt. An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry — University Press / New Haven & London, 2003. — P. 332–333.
33. Song of the Harper. Translator: John A. Wilson // Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement. Edited by James B. Pritchard. — Princeton University Press, 1969 (1992). — P. 467.
34. Song of Phanoah Antef // Selections from the Husia: Sacred Wisdom of Ancient Egypt. Selected and Retranslated by Maulana Karenga. — Los Angeles : The University of Sankore Press, 1989. — P. 82–83.

REFERENCES

1. Akimov, V.V. (2012). *Bibleiskaia Kniga Ekkleziasta i literaturnyie pamiatniki Drevnego Egipta*. Minsk: Kovcheg, 454 p.
2. Amusin, I.D. (1991). Iudaisticheskaia mifologiiia. M., «Sovetskaia entsiklopediia». *Mify narodov mira*. Entsiklopediia v 2-h t, T. 1, p. 589.
3. Gerodot (1993). *Istorii v deviati knigakh*. K., Naukova dumka, 576 p.
4. Katsnelson, I.S. (1976). *Khudozhestvennaia literatura*. M., «Nauka». p. 325.
5. Knyha Propovidnyka. Rym: Verbo Divino, *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu*, 731–739.
6. Knyha Iova. Rym: Verbo Divino, *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu*, 586–617.
7. Korostovtsev, M.A. (1983). *Literatura Drevnego Egipta*. M., Nauka, *Istoriia vseмирnoi literatury*: V 8 tomakh, T. 1, 68.
8. Lutsiuk, M.V. (2014). Vavilonska poema «Pro beznevynnoho strazhdaltsia» (fragment): hudozhnii pereklad na ukrainsku. *Sinopsis: tekst, kontekst, media*, 3 (7). <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/99/87#>
9. Lutsiuk, M.V. (2017). Davnioehypetska poema «Besida Znevirenoho zi svoim ba»: hudozhnii pereklad na ukrainsku. *Sinopsis: tekst, kontekst, media*, 1 (17). <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/234/220>
10. Matie, M.E. (1955). Iz istorii svobodomyслиia v Drevnem Yegipte. M., Izd-vo AN SSSR, *Voprosy istorii religii i ateizma*, 380–383.
11. Pesnya arfista. (1973). Poeziia i proza drevnego Vostoka. M., *Biblioteka vseмирnoi literatury*, T. 1, 100–101.
12. Pesn arfista. (1958). Per. I.S. Katsnelsona i F. L. Mendelsona, M., *Faraon Hufu i charodei. Skazki, povesti, poucheniya drevnego Egipta*, 222–224.
13. Polskii, A.A. (2008). *Postskriptumy smerti: ot mifologii k mifologeme*. Stavropol: SKSI, 96 p.
14. Pro toho, khto bachyv use... (Epos pro Hilhamesha). (1991). Z naidavnishoi literatury Shumeru, Vavilonu, Palestyny. Uporiadnyk M.N. Moskalenko, K., Dnipro, *Na rikakh vavilonskykh*, 98–152.
15. Psalmy Davydovi. (????). *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu*. Per. za red. I. Homenka, Rym: Verbo Divino, pp. 617–705.
16. Rizhskii, M.I. (1991). *Kniga Iova: Iz istorii bibleiskogo teksta*. Novosibirsk: «Nauka», p. 173.
17. Sokolov, B.G. (1998). Souchastnik pira. Kommentarii (com-mort-arium) «Pira» Platona. *Figury Tanatosa: Iskusstvo umiraniia: sbornik statei*. Pod red. A.V. Demicheva, M.S. Uvarova, SPb., Izdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta, p. 135.
18. Turaev, B. A. (1936). *Istoriia Drevnego Vostoka*. M. – L., p. 232.
19. Frantsov, G.P. (1972). U istokov religii i svobodomyслиia. Nauchnyi ateizm. M.: Nauka, p. 446.
20. Chistiakov G. Pesnia arfista. *V poiskakh Vechnogo Grada*. <https://religion.wikireading.ru/102841>
21. Chobanov, Y. (2013). *Pesnite na Arfista v konteksta na egipetskata literaturna traditsiia (II khil. do R. Khr. — sredata na I khil. do R. Khr.)*. Sofiia.
22. *Buddhist Scriptures*. (1959). Selected and translation by Edward Conze. London, Penguin books.
23. Budge, E.A.W. (19914). *The Literature of the Ancient Egyptians*. Budge, London, p. 242–243.
24. Parkinson, R. B. (1991). Death and Mutability: The 'Harpist's Song'. *Voices from Ancient Egypt. An Anthology of Middle Kingdom Writings*, London, P. 145–146.
25. Erman, A. (1927). *The Literature of the Ancient Egyptians*. Trans. by A. M. Blackman, London: Methuen & Co., pp. 133–134.
26. Festal Dirge of King Antef . (1892). *Notes for the Nile together with a Metrical Rendering of Ancient Egypt*, by Hardwick D. Rawnsley, New York — London, pp. 188–196.
27. First Poem of Pessimism. (1917). *The Sacred Books and Early Literature of the East*. Volume II: Egypt, New York — London, pp. 87–88.

28. From the Tomb of King Intef, The Harper's Song for Inherkhawy. (2001). *Ancient Egyptian Literature: An Anthology*, translated by John L. Foster, University of Texas Press, pp. 179–182.
29. Lichtheim, M. (1945). The Song of the Harpers. *Journal of the Near Eastern Studies*, 1 Vol. 4, # 3, 178–212.
30. Lichtheim, M. (1973). Song from the Tomb of King Intef. *Ancient Egyptian Literature*, Vol. 1: The Old and Middle Kingdoms, Berkeley, pp. 194–197.
31. Lichtheim, M. (2003). Song from the Tomb of King Intef. *The Context of Scripture*, Vol. I, Canonical Compositions from the Biblical World, Editor William W. Hallo, Leiden-Boston: Brill, pp. 48–49.
32. Lichtheim, M. (2003). Song of the Harper. *Literature of Ancient Egypt*, An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry, University Press / New Haven & London, pp. 332–333.
33. Song of the Harper. (1969, 1992). Translator: John A. Wilson, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement*. Edited by James B. Pritchard, Princeton University Press, p. 467.
34. Song of Phanoah Antef. (1989). *Selections from the Husia: Sacred Wisdom of Ancient Egypt*, Selected and Retranslated by Maulana Karenga, Los Angeles: The University of Sankore Press, pp. 82–83.

Николай Луцюк

**ДРЕВНЕЕГИПЕТСКАЯ «ПЕСНЯ АРФИСТА»:
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПЕРЕВОД НА УКРАИНСКИЙ И КОММЕНТИРОВАНИЕ**

Перевод всемирно известного древнеегипетского текста «Песня арфиста» хотя и является абсолютно аутентичным относительно оригинала, не отдает дань буквализму. Акценты делались прежде всего на художественность, на ту эстетику литературного творчества, которая господствовала в древнеегипетской литературе периода Нового царства. В предисловии к переводу (которое является своеобразным комментарием к тексту) дается широкий литературный контекст сочинения (древневосточное культурное окружение, прежде всего шумерско-аккадское и древнееврейское), раскрывается его значение для дальнейшего развития мирового литературного процесса.

Ключевые слова: древнеегипетская литература, философская лирика, заупокойная литература.

Mykola Lutsyuk

**ANCIENT EGYPTIAN "THE SONG OF ARFISTA":
ARTISTIC TRANSLATION IN UKRAINIAN AND COMMENTS**

The translation of the world-famous ancient Egyptian text "Song of the Harper," although it is absolutely authentic with respect to the original, does not pay tribute to literalism. Accents were made primarily on the artistry, on the aesthetics of literary creativity, which dominated in the ancient Egyptian literature of the period of the New Kingdom. The preface to the translation (which is a kind of commentary on the text) gives a wide literary context of the work (the ancient oriental cultural environment, primarily Sumerian-Akkadian and Hebrew), reveals the meaning of the Harper Song for the further development of the world literary process.

Key words: ancient Egyptian literature, philosophical lyrics, afterlife literature.